

Martin Ingvars föreläsning den 25 mars 2018 i samband med Rättstolkarnas årsmöte

Simultantolkning är något så komplicerat att ingen har lyckats återskapa det maskinellt.

Det man ska komma ihåg är också att tolkning är en färdighet snarare än en kunskap, det vill säga en förmåga att göra något, utföra en handling med hjälp av den kunskap man tillägnat sig.

Språk är något komplicerat och betydligt mer än bara en rad ord. Språk är en rad komplexa regelsystem. Det handlar inte bara om grammatik. Någon som har skrivit mycket om detta är Steven Pinker. (Han har bland annat studerat och skrivit populärvetenskapligt om barnens språkutveckling, regelbundna och oregelbundna språkfenomen samt den neurala grunden till ord och grammatik. Jag har beställt hans bok, *The Language Instinct*, från biblioteket!) Man talar om "internal language", det språk man har inombords, som inte alls bara består av ord, och som sedan ska formuleras till ett "external language", det yttre (talade?) språket, som vi kan göra oss förstådda med inför andra. Språket är en form av social kommunikation som är baserad på ett biologiskt underlag, nämligen våra hjärnor.

Om man skulle be en tekniker bygga en hjärna skulle detta vara en omöjlig uppgift. Den har bland annat 100 miljarder delar, och en massa olika kopplingar mellan dem. Dessutom reparerar den sig själv. Hjärnan måste helt enkelt konstruera sig själv, och det gör den **utifrån hur den används**.

Signalhanteringen i hjärnan går mycket långsammare än i datorer. Därför lever hjärnan i nysset och inte i nuet. Det som vi upplever är det som precis har hänt. Hela hjärnans kraft går åt till att tänka efter före.

När jag talar måste jag tillämpa regler utan att tänka på att jag gör det. Barn böjer verb på eget sätt enligt ett implicit regelverk som de har lyckats koda. De säger "fådde" och "gådde" för att de inte har erfarenhet av rätt form, men bildar imperfektformen genom erfarenheten från hur andra verb böjs.

Hjärnan är en regelsökande maskin, ett generellt regelsökande system för att få belöning. Belöningen är att socialt få vara med, att få respons på det man uttrycker, att kunna kommunicera. Hjärnan är också automaticitetssökande. Vi vill ha en kunskap som vi bara kan tillämpa utan att tänka. Exempel på detta är cykling. Det är ett regelsystem som vi nöter in. (Och här antar jag att Martin Ingvar menar ett motoriskt regelsystem utan ord, dvs. om jag lutar mig så här så håller jag balansen, lägger jag tyngden så här så svänger cykeln etc.)

Det vi behöver göra hela tiden men särskilt med språket är att vi måste tillämpa regler utan att tänka på att vi tillämpar dem. Vi vill alltså ha regler och vi vill kunna tillämpa dessa regler så automatiskt som möjligt. Ju mer förutsägbarhet det finns desto bättre.

Man kan göra ett experiment med en bit trädgårdsslang som är sju meter lång. I ena änden sätter man en tratt och sätter den till örat, och så pratar man i den andra. Blir man då störd av sitt eget prat i örat, så har man inte anlag för att bli tolk. Att man kan bli störd beror på att hjärnan arbetar långsamt. Det tar (relativt) lång tid för hjärnan att uppfatta det som sägs och att omvandla det. Allt som är förutsägbart däremot kommer inte tillbaka och stör mig. Jag gör en extrakopia (efferent copy) för att inte bli störd av mig själv. Hjärnan kontrollerar också hur det kommer att låta när vi säger det. **För de flesta slås tankemekanismerna sönder om man hör sig själv tala med bara 30 millisekunders fördröjning.**

Vad gör en tolk? Tolken är extremt högautomatiserad i alla delfunktioner. Tolken måste kunna bortse från *intrusion* (annan information som stör). Tolken måste gå direkt från symbol till tal. Det finns inte tid att gå via att göra nya ord. (Automatisering)

Efter ca 20 minuter avtar precisionen i arbetet. Vad är det som händer då? Jo, skyddsmekanismen mot det som tränger in och stör kostar energi. Det kostar mer energi ju mindre automatiserad man är. Det finns därför en kognitiv kostnad för dåliga förhållanden runt tolkningsprocessen.

För god tolkning krävs:

- Att tolken är utvilad
- Att tolken är automatisk i båda språken
- Att tolken inte är arg på den man tolkar åt (övergripande emotionell laddning. Hjärnan prioriterar)
- Att förhållandena runt omkring måste tillåta fokus. Det får inte finnas störande moment (kognitiv hygien)

Vad måste vara automatiskt hos tolken?

1. Ordförrådet måste vara tillräckligt stort. (En pojke i utanförskapsområden har ett ordförråd på kanske 3 000-4 000 ord i skrift. En läsande medelklassflicka har kanske 50 000-55 000 skrivna ord i sitt ordförråd. Risken är att pojken från utanförskapsområdena ändå måste tolka åt sina föräldrar.)
2. Automatisk semantisk struktur. Tolken ska inte översätta ord för ord utan begrepps- och intentionsstrukturer **samt referensstrukturer**.
3. Det ska finnas en automatisk kontrollapparat. Är språket rätt? Är mottagaren med på noterna?

Simultantolkning handlar om top-down-kontroll. Hjärnan säger åt sina delar vilken som ska jobba, vilken som ska vara tyst osv. Om man har jobbat länge kan det bli så att alla lampor är tända samtidigt, det blir svårt att koncentrera sig och man blir lätt störd, ungefär som hos en person med ADHD.

Vi tolkar undrar ibland om det kan vara farligt att tolka simultant ensam länge. Finns det risker för vår framtida hälsa? Påverkar det risken för senilitet? Martin Ingvars svar blir att det inte är farligt att jobba mycket akut. Däremot ger det ökat stresspåslag om man långsiktigt inte har bra förutsättningar att göra ett bra jobb. Exempel på detta kan vara en utarbetad lärare. Det är dåligt att inte veta hur hårt man måste jobba. Däremot är det inte så farligt att jobba hårt. **Däremot är det faktiskt bra att arbeta med hjärnan mycket för att motverka hjärnans åldrande och demens så där ligger tolkar bättre till än genomsnittet.**